

Liefde, Dood en Rock 'n Roll - De geschiedenis van een instabiele wereld volgens Salman Rushdie

In *Tsjip/Letteren* 9.1 besteedde Max van Alphen aandacht aan het proefschrift dat G.J. Tillekens wijdde aan The Beatles en hun invloed op de (jeugd)cultuur van de jaren zestig. Van Alphen merkte op dat hij het jammer vindt dat Tillekens zijn conclusies over de werking van popmuziek als socialiserende factor voor jongeren niet doortrekt naar de huidige popmuziek. De nieuwe roman van Salman Rushdie, *De grond onder haar voeten*, heeft als onderwerp de popmuziek, maar is in dit boek veel meer dan slechts een socialiserende factor: het is een kunstvorm die serieus genomen dient te worden in de geschiedenis van deze eeuw.

Frank Tarenskeen

"Vijf raadsels bezitten de sleutel tot de wereld van het onzichtbare; de liefdesdaad, de geboorte van een baby, het beschouwen van grote kunst, het in aanwezigheid verkeren van dood of groot onheil en het horen van de menselijke stem die zich verheft in een lied."

Soms kom ik in een boek een zin tegen waarvan ik denk: dat moet ik onthouden, uit mijn hoofd leren. Bovenstaand citaat uit het nieuwste boek van Salman Rushdie is zo'n zin.

Rushdie is een beroemd man, ook degenen die nog nooit een boek van hem gelezen hebben weten van zijn bestaan. Zijn boeken hebben steeds controverses veroorzaakt: zijn roman *Middernachtskinderen*, waarmee hij in 1981 de Booker Prize won, werd door Indira Gandhi in India verboden vanwege de weinig fraaie rol die zij in die roman toebedeeld had gekregen. Toen hij voor de daarop volgende roman *Schaamte* als tweede eindigde in

de strijd om diezelfde Booker Prize liep reageerde de schrijver woedend en haalde daarmee zeker zoveel kranten als de winnaar van dat jaar.

De grootste storm werd, zoals bekend verondersteld mag worden, veroorzaakt door *De Duivelsverzen* en de daarop door Ayatollah Khomeini uitgeroepen Fatwa. Groot nadeel van de aldus verworven roem is dat het meesterschap van de schrijver en de schoonheid van zijn geschriften uit het oog worden verloren, en dat het fenomeen Rushdie meer aandacht krijgt dan zijn boeken. Een recensie die ik onlangs in *HP/De Tijd* las bestond uit drie pagina's aandacht voor het fenomeen Rushdie en hoe dat te interpreteren, en een halve kolom tekst die over het boek zelf ging. Die fout wil ik hier

vermijden. Het boek zelf is hier het onderwerp.

Geschiedenis van de wereld

Het verhaal van de 'grootste popgroep aller tijden', de groep VTO, (die in de geschiedenis zoals wij die kennen uiteraard nooit bestaan heeft maar is ontsproten aan de verbeelding van de schrijver), en de liefdesgeschiedenis tussen de zangeres, Vina Apsara, en de componist/gitarist/zanger van de band, Ormus Cama, wordt verteld door de jeugdvriend van beiden en minnaar van de zangeres Oemied Merchant, genoemd Rai.

Het verhaal kan gelezen worden als een zeer vrije bewerking van de mythe van Orpheus en Euridice. Maar ook als veel meer dan dat. Je kunt er ook de geschiedenis van de wereld van de afgelopen pakweg zestig jaar in zien, ofschoon de feiten ondergeschikt gemaakt zijn aan de verbeelding van de schrijver, hetgeen regelmatig een glimlach op mijn gezicht veroorzaakte. Het geweer, waarmee Lee Harvey Oswald Kennedy wil vermoorden ketst in deze roman af, en Kennedy overleeft dus althans deze aanslag, en kan zich nog enige jaren overgeven aan ‘... regeren en priapisme’ (hier taboe, zie Van Dale). Watergate vindt niet echt plaats maar is het onderwerp van een bestseller (wat voor een onwaarschijnlijke onzin mensen niet bij elkaar verzinnen om succes te hebben!).

En misschien staat niet eens zozeer de geschiedenis van de wereld centraal, als wel de geschiedenis van de popmuziek. Ook daarbij is de verbeelding van de schrijver sterker dan de feiten zoals ons bekend, maar de verwijzingen zijn talrijk. Elvis Aaron Presley wordt Jesse Garon Parker en zijn manager (bij de echte Elvis ‘colonel’ Parker) ‘kolonel’ Tom Presley. John Lennon heeft een hit met *Satisfaction*. *Sergeant Peppers Lonely Hearts Club Band* eindigt stevast op de tweede (!) plaats van de beste albums aller tijden (op nummer één uiteraard een plaat van VTO).

Over een stroming waarin zonder moeite de punk van Malcolm McLaren's *Sex Pistols* herkend kan worden is Rushdie bij monde van Ormus Cama lekker negatief:

“(..) Zelfs Kul, het nieuwe protestionisme, één en al gegrauw en gespuug, had Ormus niet geïnteresseerd en was na een korte opflikking van schandalen en publiciteit weggeëbd. Dat kon ook niet anders, mopperde Ormus, je kunt geen revolutie

beginnen in een kledingwinkel. Kul was het geesteskind geweest van de wederopgestane Antoinette Corinth (Vivienne Westwood?) Tommy Gin (Malcolm McLaren?) en Zij, de Drie Heksen, noemde Ormus Cama hen. Daar in Londen hadden ze in hun nieuwe winkel aan Fulham Road de agressieve nieuwe sf-look bedacht - rubber, kapotgesneden stof, bondageriemen, body piercing, de make-up en het uiterlijk van androïde robots op de vlucht voor verdelgende bladerunners- en hadden toen een rockband verzonnen om die kleding te verkopen (...).”

Ofschoon er genoeg argumenten te bedenken zijn om een dergelijke kijk op het fenomeen “punk” te weerleggen (Punk is NOT DEAD!), blijft het leuk. Enfin, zo biedt het boek talloze verwijzingen.

Driehoeken

Maar er is nog veel meer. Een ander belangrijk motief is de tegenstelling Oost West. Het verhaal begint in India (het Oosten), om precies te zijn Bombay (dat als uitvinding van de Britten op zich al een tamelijk onzuiver soort Oosten vertegenwoordigt). Via Londen, het Swinging Londen van de zestiger jaren, gaan we naar Amerika, Het Land van Onbegrensde Mogelijkheden, de bakermat van de popmuziek. De popmuziek die als schoolvoorbeeld kan dienen voor een multiculturele muziekvorm, met invloeden uit Afrika, diverse Europese landen, enzovoort. Rushdie beschrijft wat er gebeurt met mensen die van de ene cultuur in de andere terecht komen. De hoofdpersonen uit het boek raken letterlijk gedes-oriënt-eerd met hun vertrek uit het Oosten.

Het boek bestaat uit driehoeken, vertelde Rushdie in een interview. De driehoek Liefde, Dood, (Pop)muziek. De driehoek Bombay, Londen, New York. De driehoek tussen de hoofd-

personen Vina, Ormus (de geliefden wier liefde mythologische proporties aanneemt en eindigt in de dood) en Rai (de minnaar, en verteller). De wereld wordt beschreven als letterlijk en figuurlijk instabiel, waarbij als metafoor de aardbeving als wederkerend verschijnsel wordt gebruikt. De grond onder onze voeten kan zich openen, zowel letterlijk als figuurlijk, en de wereld zoals wij die kennen en beleven is niet de enige van mogelijke werelden.

Zoals Orpheus naar de onderwereld gaat om Hades met zijn gezang te bewegen zijn geliefde Eurydice terug te geven, zo gaat Ormus in de wereld der levenden op zoek naar een nieuwe en toch dezelfde Vina. De echte Vina is in een aardbeving de onderwereld in getrokken, letterlijk.

En hij vindt haar in de wereld der namaak Vina's, degenen die om den brode de zangeres imiteren. Maar natuurlijk is deze perfecte imitatie toch niet de echte, en net als Orpheus zijn laatste kans (die nooit een echte kans geweest is) mist, eindigt Ormus' zoektocht naar zijn geliefde uiteindelijk in zijn fysieke dood (in wezen was hij al dood toen zijn Ware Geliefde stierf).

“Ik houd stand”

Het boek eindigt tamelijk optimistisch. De verteller overleeft met zelfs een aardse, menselijke liefde en een kind.

“In mijn leven is de liefde van Ormus en Cama mijn intiemste aanraking geweest met het mythische, het buitensporige, het goddelijke. Nu ze weg zijn, is het verheven drama voorbij. Wat overblijft is gewoon menselijk leven.”

“Ik kijk naar Mira en Tara, mijn eilanden in de storm, en ik heb zin de strijd aan te gaan met het besluit van de toornige aarde om ons weg te vagen, als dat besluit inderdaad is genomen. Hier is goedheid, nietwaar? De rotzooi gaat door,

dat zal ik niet ontkennen, maar hier zijn we ook toe in staat. Goedheid die jus drinkt en muffins knabbelt. Hier is gewone mensenliefde onder mijn voeten. Val weg, als dat moet, verachtelijke aarde; smelt, rotsen, en huiver, stenen. Ik houd stand, hier op deze plek. Dit is wat ik heb ontdekt, waar ik voor heb gewerkt, wat ik heb verdient. Dit is van mij [...].”

Het is verleidelijk hier de verteller, Rai, en de schrijver met elkaar te gaan verwarren. Tenslotte heeft Rushdie het na het uitroepen van de Fatwa ongetwijfeld verschrikkelijk moeilijk gehad en lijkt het na het terugtrekken daarvan door de Iraanse regering wat rustiger te zijn geworden. Ik gun de schrijver de innerlijke vrede waarvan de verteller hier getuigenis aflegt zonder meer, maar voor het overige ben ik geen voorstander van dergelijke persoonsverwarringen: de verteller is ontsproten aan de verbeeldingskracht van de schrijver en meer beweringen wil ik hierover niet doen. Ik ben geen psycholoog en ik wil ook niet doen alsof.

Invalshoeken

Ik vind het een mooi boek, en zal het ongetwijfeld nog enige malen herlezen. Ik denk ook dat op zijn minst delen ervan (een boek van 621 bladzijden is voor leerlingen natuurlijk erg dik) te gebruiken zijn in het CKV-1 onderwijs. Er zijn vele invalshoeken mogelijk: de geschiedenis van de popmuziek en de vele verwijzingen daarnaar in het boek; de mythen waar in het boek naar verwezen wordt (Het Orpheus-verhaal is niet het enige; de strijd tussen het Apollinische en het Dionysische is ook een motief, en ook een aantal Oosterse mythen passeren de revue.); multiculturaliteit; de fotografie (Rai is fotograaf en vele passages in het verhaal behandelen de aard van fotografie en de rol van de fotograaf in dit tijdperk).

Rushdies taalgebruik in het boek is beeldend en gevarieerd en regelmatig erg “rock ’n roll”. Tijdens de overtocht van Bombay naar Londen, op zoek naar Vina die hem verlaten heeft, verzucht Ormus:

“Quake me, vraagt Ormus Cama van het lot, en zakt mompelend weg in de boezem van de muziek. Shake me tot ik rammel, shake maar breek me niet, en roll me, roll me, roll me, als de donder, als een rolling stone.”

Salman Rushdie

De grond onder haar voeten.

Uitgeverij Contact Amsterdam/

Antwerpen, 1999

vertaald door Marijke Emeis, Karina van Santen en Martine Vosmaer. ■